

ESER İÇİN Mİ YAZMA ESER İÇİN Mİ KATALOG HAZIRLANMALIDIR?

SAMİ ARSLAN

M

EŞHUR Osmanlı bilgini Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı üzerine kaleme alınacak bir tanıtım

yazısı için eserin herhangi bir yazma eser kütüphanesindeki nüshasını temin etmek büyük ölçüde yeterli olacaktır. Neden? Çünkü böyle bir yazıda amaç Mustafa Âlî'nin eserinde ne anlattığını öğrenmektir ve herhangi bir nüsha bunun için yeterlidir. *Künhü'l-ahbâr*'ı bir tanıtım yazısının değil de bir katalogun konusu haline getirdiğimizi düşünelim. Örnek olarak muhayyel bir yazma eser kütüphanesinin muhayyel bir katalogunu hazırlıyor olalım. Bu katalogda *Künhü'l-ahbâr* hakkında vereceğimiz bilgi ile mesela İstanbul Üniversite-

si Nadir Eserler Kütüphanesindeki *Künhü'l-ahbâr* hakkında vereceğimiz katalog bilgisi aynı mı olacaktır ya da aynı mı olmalıdır?

Bu soruya cevabımız hem evet hem hayır olacaktır. Evet, çünkü amaç örneğin *Künhü'l-ahbâr*'ın telif sebebi, tesmiyesi, tesmiye sebebi, telif tarihi, ithaf edildiği kişi, muhtevası gibi şeyleri öğrenmekse, yani metni/ kitabı tanımaksa bütün kataloglarda *Künhü'l-ahbâr* için benzer, hatta aynı bilgilerin verilmesinde bir mahzur olmamalıdır. Bu, kuşkusuz müstensih yok saymak anlamına gelmez. Zira daha sonra da belirtileceği gibi müstensih, müellif kadar güçlü olmasa da yazma eserin faillerinden biridir. Müstensih ve okurun metne bazı müdahaleleri vaki bir

durumdur fakat bu -istisnalar bir yana- mesela üç bölümden oluşan bir metne dördüncü bir bölüm eklemek gibi bir müdahale değildir. Yani metnin/kitabın yapısı her nüshada büyük ölçüde muhafaza edilecektir. Peki bir yazma eser sadece bunlardan mı ibarettir? Metin/ kitap, yazma eserin eser tarafıdır, oysa ki yazma eserin bir de nüsha tarafı vardır. O halde yukarıdaki sorunun diğer bir cevabı da "hayır" olacaktır.

Hayır, çünkü yazma eser sadece metinden/kitaptan ibaret değildir. Peki o halde yazma eser nedir? İcmâlen söyleyecek olursak yazma eser müellif, müstensih ve okur üçgeninde çoğalarak var olan ve anlam kazanan bir bilgilendirme aracıdır. Başka bir ifadeyle müellifin ortaya koyduğu metni müstensih

ve okurun nüshaya çevirme serüveni-
dir. Şu halde yazma eserin metin/kitap
ve nüsha olmak üzere iki temel unsuru
olduğunu söylemek mümkündür. Bu
iki unsur ise temelde üç ögenin elinden
çıkılmaktadır. Yazma eserin kitap/metin
kısmı, bu üç ögeden müellifin hissesine
düşerken nüsha tarafı ise müstensih ve
okurun hissesine düşmektedir; metnin
yazarı müellifken nüshanın yazar-
ları büyük ölçüde müstensih ve *aktif*
okurdur.

Bu durumu salt bir retorikten,
sağlaması yapılabilir bir veri ya da
iddia düzeyine taşıyacak olursak yazma
eserin sabiteler ve değişkenler üye-
rinden başka bir tanımını yapabiliriz.
Yazma eserin cüzleri olan metin/kitap
ve nüshanın kendisine mahsus un-
surları vardır. Bu unsurlardan metne/
kitaba -dolayısıyla metnin yazarı olan
müellife- ait unsurlar, yazma eserin
sabitelerini oluşturur ve bunlar her yeni
nüshada tekrar eder, en azından tekrar
etmesi beklenir. Bu sabit unsurlar
-mensur eserlerden hareketle söyle-
yecek olursak- eserin ismi, müellifin
ismi, eserin dîbâcesi, tesmiyesi, ithâfı,
eserin bölümleri ve ferâğ kayıdır. *Kün-
hü'l-ahbâr* örneğinden devam edersek,
eserin herhangi bir nüshasında bilinçli
bir şekilde eserin isminin değiştiril-
mesi beklenmez. Mesela herhangi bir
müstensih onu *Hakikatü'l-ahbâr* olarak
yazmaz, yazmaması beklenir. Nüshanın
unsurları ile kastedilen sadece nüsha
sahiplerini gösteren temellük ve vakıf
gibi ilk akla gelen birtakım kayıtlar
değildir. Nüshanın unsurlarının da
kendi içerisinde anlamlı bir tasnifi
bulunmaktadır. Buna göre "kayıtlar"
üst başlığıyla isimlendirebileceğimiz
nüshanın unsurları ilk etapta harici ka-
yıtlar, dahili kayıtlar ve maddi unsurlar
olmak üzere üçe ayrılır. Dahili unsurlar
ile kastedilen nüshaların herhangi bir
tarafına ilmî maksatla düşülen notlar-
dır. Bu üç kısmın her birinin de burada
detaylandıramayacağımız kısımları
vardır.

Nüshaya dair bütün bu unsurların
temel özelliği, yazma eserin deyiş-

ken unsuru olmasıdır. Herhangi bir
Künhü'l-ahbâr nüshasındaki kıraat
ya da istinsah kaydı —velev ki aynı
müstensih elinden çıkmış olsun— yek-
diğerinin aynısı değildir. Şunu açıklıkla
söyleyebiliriz ki bir yazma eseri yazma
eser yapan da metin/kitaptan ziyade
onun bu nüsha tarafıdır. Nüshayı nüsha
yapan şey ise bu kayıtlardır.

Yazma eser katalogları ve özellikle
dijital kataloglar bu ya da benzeri bir
tasnifi dikkate alarak hazırlanmalıdır
fakat kataloglar genel olarak ve büyük
ölçüde metni/kitabı dikkate alarak
hazırlanmaktadır. Kataloglarda yazma
eserin nüsha tarafı ya da başka bir
açıdan *nisbî* yazarları olan müstensih ve
okur (sanatçı da burada düşünülme-
lidir) ve bunların elinden çıkan girdiler
ihmal edilmektedir. Bir örnek verecek
olursak 17 Mart 1575 Perşembe öğle ile
ikinci arasında Kostantiniyye'de, Zal
Mahmud Paşa Medresesinde müderris
Ali Efendinin meclisinde Hüseyin b.
Mehmed b. Ali b. Abdullah tarafından
istinsah edilen bir nüshanın fişi-
ne "Hüseyin b. Mehmed tarafından
17 Mart 1575'te İstanbul'da istinsah
edilmiştir." şeklinde yazılmamalıdır.
Zira bu istinsah kaydında, istinsahtan
öte birçok anlamlı şey zikredilmektedir
ve bu bilgiler diğer istinsah kayıtların-
daki anlamlı girdilerle birlikte farklı
toplumsal ve kültürel okumalara imkan
verecek evsiftadır. Kayıta medresenin
bânisi Mahmud Paşa, istinsah şehri
Kostantiniyye, müstensihin kendisi
ve müderris Ali Efendiye yaptığı duada
geçen öğeler de fişe eklenebilmeli-
dir. Keza derkenarlarında haşiyeler
olan bir nüshanın fişi de "Derkenarda
haşiyeler vardır." yazılıp bırakılma-
malı, derkenarda yapılan haşiyelerin
türü, kaç kişinin elinden çıktığı ve
daha önemlisi derkenarlarda referans
olarak kullanılan eserlerin isimleri de
kaydedilmelidir. Böylece söz gelimi
bir metnin/şerhin/haşiyenin ne tür
yardımcı kaynaklar eşliğinde okun-
duğunu/mütalaa edildiğini, referans
kitapların zaman, mekan ya da ekole
göre farklılık gösterip göstermediğini

görmek mümkün olacaktır. Yani sadece
kataloglar aracılığıyla derkenar notları
üzerinden bir metnin Osmanlı veya
Memlûklü dünyasında ya da Hindistan
veya Kuzey Afrika'da nasıl okunduğu,
nasıl anlaşıldığı gösterilmiş olacaktır.
Nüshanın başka unsurları üzerinden
örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bir katalogda bunca bilgiye yer
vermenin zait olduğunu söyleyebilir
miyiz? Belki. Fakat yazma eserin bütün
unsurlarının kayıt altına alındığı bir ka-
talog, sadece metne ya da müellife dair
bilgiler vermeyecek; tarih, edebiyat,
hukuk, psikoloji, antropoloji gibi birçok
disiplin için elden düşmeyen bir kaynak
olacaktır. Elbette bu ölçekte hazırlana-
cak ideal bir katalog ekip çalışmasını
gerektirir.

Bu yazının amacı yazma eserin ne
olduğunu tartışmaya açmak değil, ka-
taloglamada mutabakat sağlanmasına
yönelik bir teklif sunmaktır. Yeni/den
yapılacak katalogların müellif, müs-
tensih ve okur açısından zengin içerikle
hazırlanması gerekir. Bu tür kataloglar
aracılığıyla, tarihi yapan büyük adam-
ların tahakkümünden kurtulan siyasî/
sosyal tarihe, kültür tarihi de katkı
sunmuş olacaktır. Kataloglar, başından
sonuna dek mütalaa ettiği nüshayı tas-
hah ettikten sonra "Kitabın hattından
farklı bir hatla gördüğün ilaveler bana
aittir." diyerek kendisi gibi okuyucuları
uyaran Hasan b. Abdullah es-Seyrâfî,
Ohri müftüsü Süleyman, Müderriszâ-
de Seyyid Abdülkerim b. Mustafa ve
Beypazarı mahkemesi kâtibi Abdurrah-
man'ın temellük kayıtları üzerinden
onlarca yıl arayla birbirlerine yap-
tıkları göndermeler; *Rivayet-i silsile-i*
ehâdîs isimli eserin yaprakları arasına
not edilen "anne karnındaki çocuğun
cinsiyetinin tespitine dair" şeklindeki
pratik bilgi ve Drama asâkir-i milliye
taburu musiki bölümü çavuşlarından
Dersaadetli Halil Efendinin yaptığı
millî şarkıyı da kayıt altına almalıdır.
Kısacası kataloglar değirmenci Menoc-
ciho'nun dünyasına da yer vermelidir.
O halde şöyle diyebiliriz: Mikro tarihe
mikro kataloglar gereklidir. █